

Mieczysław Bombik

"Handbuch wissenschaftstheoretischer Begriffe", J. Speck, Göttingen 1980 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 18/1, 227-229

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zoficznych (np. zagadnienie antropogenezy: B. Hałaczek i T. Wojciechowski). Dlatego pewnym niedosytem tego zbioru jest brak syntetycznego artykułu na temat metody filozofii przyrody ożywionej.

Powyższe spostrzeżenia wskazują na trudności obiektywne i personalne przy redagowaniu takiej pozycji. Praca ta jest pewnym sukcesem Redaktora i Autorów w naszym piśmiennictwie filozoficznym, ponieważ jest pierwszą próbą przedstawienia węzłowych zagadnień filozofii przyrody ożywionej oraz może służyć pomocą nie tylko profesjonalistom ale studentom studiującym filozofię przyrody i zainteresowanym tą problematyką czytelnikom.

Józef M. Dołęga

J. Speck: *Handbuch wissenschaftstheoretischer Begriffe, Uni-Taschenbücher 966—968, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen 1980, s. 780*

W serii wydawniczej *Uni-Taschenbücher (UTB)* ukazało się trzytomowe kompendium podstawowych pojęć z teorii nauki. Tomy te są już kolejno: 966, 967 i 968 pozycjami tej serii, której jednym ze źródeł tak znacznej płodności jest współpraca wielu (aktualnie 17-stu) wydawnictw zachodnio niemieckich. Pojęcia, które opracowano na wzór haseł encyklopedycznych, zostały uporządkowane alfabetycznie. Paginacja jest ciągła dla wszystkich trzech tomów.

Tom I (XXX+240 s.) obejmuje hasła zawierające się w przedziale alfabetycznym A-F, hasła tomu II (XX + 241—530 s.) objęte są przez litery G—Q, zaś zawartość tomu III (XX + 531—780 s.) wyznaczają odpowiednio ostatnie litery alfabetu R-Z.

Na początku każdego tomu znajdują się: 1) alfabetyczny spis pojęć-haseł zebranych w całej trzytomowej pozycji (W spisie uwzględniono 331 haseł odnotowanych słustym drukiem, których opracowanie stanowi zasadniczą treść pozycji oraz 202 hasła zapisane kursywą, które są omówione pośrednio, tzn. w łączności z jednym lub kilkoma hasłami zasadniczymi i zaopatrzone odpowiednim znakiem informacyjnym, pozwalającym użytkownikowi stosunkowo łatwo odszukać dane hasło-kursywę w tekście); 2) wskazówki mające ułatwić odbiorcom korzystanie z kompendium oraz 3) wykaz logicznych i teorii-mnogościowych symboli pojawiających się w tekstach. Ponadto w tomie pierwszym tekst zasadniczy poprzedzają jeszcze: krótkie słowa wstępne wydawcy i alfabetyczny spis autorów opracowanych haseł, względnie współpracujących przy ich opracowywaniu.

Kompendium lub poradnik podstawowych pojęć z teorii nauki — jakby trafnie omawianą pozycję można również nazwać — jest pracą zbiorową wielu autorów specjalistów. Redaktor główny Josef Speck jest profesorem filozofii Pedagogicznej Szkoły Wyższej w Ruhr i, co może warto jest tu odnotowania, nie należy do początkujących w redagowaniu tego rodzaju pozycji. Doświadczenie zdobywał wydając przed 11-tu laty pozycję o podobnym tytule lecz z pedagogiki: *Handbuch pädagogischer Grundbegriffe*, jak również dwa następne dzieła: *Problemeschichte der Pädagogik* (1976 oraz *Grundprobleme der grossen Philosophen*, tom I 1972 (dotychczas ukazało się już 6 tomów) nie odbiegają zbytnio w technice redagowania od omawianej pozycji.

Do ścisłego grona redakcyjnego należeli ponadto: Prof. Karl Acham (Graz) — odpowiedzialny za dział związany z naukami humanistycznymi i społecznymi, Prof. Rudolf Haller (Bielefeld) — odpowiedzialny za działy dotyczące ogólnej teorii nauki i pogranicza teorii poznania oraz filozofii języka, Prof. Lorenz Krüger — odpowiedzialny za dział związany z naukami przyrodniczymi oraz Prof. Paul Weingartner (Salzburg) — odpowiedzialny za działy związane z logiką, matematyką i ogólną teorią nauki.

Wkład wyżej wymienionych czterech profesorów przy opracowywaniu pozycji był do tego stopnia istotny, że, jak sam J. Speck w przedmowie pisze, bez ich współpracy realizacja zamierzeń, którą stanowi wydane kompendium, byłaby niemożliwa.

Dla polskiego użytkownika kompendium niewątpliwie miłym spostrzeżeniem jest fakt, że już w początkowej fazie zapoznania się z pozycją, a konkretnie przy przeglądzie wykazu wszystkich współautorów (tom I), znajdzie w tym międzynarodowym gronie doborowych specjalistów (wyliczono ich 144) nazwiska trzech Polaków. Są to: Prof. Tadeusz Pawłowski (opracował hasło: *Sozialwissenschaften, Wissenschaftstheoretische Probleme der*), Prof. Marian Przełęcki (opracował hasło: *analytisch-synthetisch*) i Prof. Adam Schaff (opracował hasło: *Objektivität*).

Ukazanie się omawianej pozycji ma stanowić w zamierzeniach redaktorów pewne zaspokojenie potrzeby, którą wytworzył fakt wyodrębnienia się i szybkiego przybierania na znaczeniu nowej dyscypliny naukowej jaką jest teoria nauki (naukozawstwo). Chodzi konkretnie o to, aby ustalić, na ile to tylko możliwe dokładnie, przedmiot teorii nauki, między innymi przez próbę podania odpowiedzi na pytania: czym się ta dyscyplina naukowa zajmuje i w jakim aspekcie. W ten sposób można bowiem ustalić jej specyfikę względnie nawet autonomię w stosunku do innych dyscyplin z nią powiązanych lub spokrewnionych np. treściowo czy metodologicznie. Redaktorzy stoją na stanowisku, że teoria nauki na obecnym etapie rozwoju wyodrębniła się już od ogólnej metodologii nauk, w ramach której kiedyś rozpatrywano pewne zagadnienia należące do niej, że jej właściwy przedmiot zainteresowań stanowią liczne problemy związane z procesami badań stosowanymi w naukach szczegółowych, zaś podejmowanie tych problemów łączy się z koniecznością tworzenia coraz bardziej złożonych pojęć i teorii.

Zamierzenia swe wydawcy mają nadzieję osiągnąć przez:

1. podanie definicji podstawowych pojęć języka nauki;
2. przedstawienie ich najważniejszych znaczeń, przy uwzględnieniu zmienności tych znaczeń pojawiającej się w trakcie historycznego procesu tworzenia się pojęć oraz zaakcentowaniu tego znaczenia, które obecnie najczęściej wiąże się z danym pojęciem;
3. ukazanie specyficznej teorii naukowej problematyki poszczególnych nauk szczegółowych względnie całych ich grup.

Lektura opracowań 531 haseł zawartych w trzech zgrabnych i estetycznych tomikach oraz korzystanie przynajmniej z niektórych z tych opracowań upoważnia do zajęcia postawy będącej pewną oceną rezultatu, jakim jest omawiane kompendium, w stosunku do zamierzeń postawionych sobie przez redakcyjne grono.

Niewątpliwie czymś wielce pożądanym w każdej dziedzinie naukowej jest troska o precyzję języka, zwłaszcza dążenie do ścisłego i wyraźnego ustalenia podstawowych i specyficznych jego terminów

czy pojęć. Każde z opracowanych haseł omawianego kompendium jest przejawem takiej troski w odniesieniu do terminów teorii nauki, zaś dodatkową i bynajmniej nie małą trudność dla redaktorów stanowiła konieczność podjęcia decyzji odnośnie do tego, czy dany termin należy czy też nie należy do podstawowych w tej dyscyplinie, gdyż tego rodzaju ustaleń jak dotąd brakowało. W tym względzie *Handbuch wissenschaftstheoretischer Begriffe* trzeba zaliczyć do prac pionierskich.

Również bardzo pozytywnie trzeba ocenić fakt, że autorzy przy ustalaniu aktualnego znaczenia, względnie znaczeń, omawianych pojęć uwzględniali ponadto jeszcze i inne znaczenia, które od chwili pojawienia się danego pojęcia do chwili obecnej były z nim związane. Fakt ten pozwala odbiorcy przeprowadzić wiele ciekawych i kształcących analiz porównawczych dotyczących znaczenia interesujących go pojęć oraz śledzić etapy ich „kariery naukowej” jak również etapy rozwoju ważnej filozoficznie czy naukowo problematyki, która jest ściśle powiązana z rozwojem poszczególnych pojęć i zmiennością ich znaczeń. Ponadto opracowania wielu haseł odznaczają się dużą gruntownością, fachowością i precyzją. Dają one krótki, zwięzły ale przy tym często całościowy przegląd problematyki teorionaukowej, co jest istotne i cenne w obecnym, początkowym stadium rozwoju tej dyscypliny. Dodatkową wartość niektórych opracowań stanowi bogaty zestaw literatury uzupełniającej, umieszczony po omówionym hasle. Przykłady wzorowo opracowanych pojęć z bogatym zestawem literatury mogą stanowić następujące terminy: analogia, dedukcja, indukcja, prawda, prawdopodobieństwo, semantyka i znaczenie.

Fakt ukazania się kompendium nie tylko wzbogacił literaturę naukową o jeszcze jedną nową pozycję ale ponadto pozycja ta odznacza się, ze względu na podjętą problematykę i sposób jej przedstawienia, dużą użytecznością metodologiczną szczególnie cenną w praktyce naukowej i dydaktycznej. *Handbuch wissenschaftstheoretischer Begriffe* może stać się punktem dla dalszych opracowań tego typu.

Mieczysław Bombik

Carl Friedrich von Weizsäcker: *Jedność przyrody*, tł. zb. pod red. K. Maurina, PIW, Warszawa 1978, s. 514, cena 75 zł

Jak pisze Krzysztof Maurin, redaktor naukowy książki w *Słowie Wstępnym* — „Weizsäckerowie byli rodziną wirtemberską, która wydała szereg polityków, teologów i naukowców” (s. 9). Carl Friedrich urodził się 28 czerwca 1912 roku w Kolonii. Jeszcze jako gimnazjalista poznał Wernera Heisenberga (który chcącemu zostać filozofem młodzieńcowi poradził studium fizyki) oraz również wybitnego Nielsa Bohra. W czasie studiów przeczytał *Sein und Zeit* Martina Heideggera oraz uczestniczył w seminarium Nicolai Hartmanna. Od Heisenberga przejął przeświadczenie, że „dziś nie można zrobić nic istotnego w filozofii, nie znając fizyki, ponieważ fizyka teoretyczna prowadzi do kontaktu z najbardziej żywotnymi problemami naszego otoczenia” (s. 10). Mając na koncie „olbrzymie i wszechstronne” osiągnięcia w dziedzinie fizyki i kosmologii, (m.in. wzór na energię wiąza-